

**ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІННОВАЦІЙНОГО
СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ**

М. А. СЛАТВІНСЬКИЙ, кандидат економічних наук

У статті встановлено основні проблеми формування сприятливого інноваційного середовища в Україні. Запропоновано заходи з їх вирішення, що пов'язані з фінансуванням та інформаційним забезпеченням управління інноваційною діяльністю, а також створенням належної мотивації до неї.

Перехід економіки України на інноваційну модель розвитку вже тривалий час є усвідомленою необхідністю. На офіційному рівні її було визначено ще в 2000 р. в посланні Президента України до Верховної Ради «Україна: поступ у ХХІ ст. Стратегія економічного та соціального розвитку на 2000-2004 роки», а на науковому – ще значно раніше. Дана необхідність на даний час набуває нового значення, оскільки, як вважається, виходу із кризи поруч із іншими заходами сприятиме новий технологічний імпульс, який призведе до здешевлення продукції.

Однак на практиці перехід до згаданої моделі проходить дуже повільно, перебуваючи більше на стадії теоретичних дискусій та обґрунтувань, на стадії формування готовності до переходу, ніж практичної реалізації. Причиною цьому є також недостатня сформованість інноваційного середовища в Україні.

Вирішенню останньої проблеми приділялася широка увага таких вчених, як Геєць В., Головатюк В., Захарчин Г., Ільчук В., Карпунь І., Соловйов В., Федулова Л., Якубовський М. та ряд інших. Їх пропозиції щодо формування інноваційного середовища в Україні є достатньо вичерпними та обґрунтованими, однак не в повній мірі приділено увагу перешкодам у формуванні сприятливого інноваційного середовища із-за недоліків у державній політиці з його фінансового та інформаційного забезпечення.

З огляду на вище зазначене, метою даної статті є пошук шляхів вирішення проблеми формування сприятливого інноваційного середовища в Україні.

Методика досліджень. Вирішення поставленої проблеми виходить із необхідності вивчення чинників інноваційного розвитку країни та вироблення заходів формування середовища, сприятливого для нього. Для виконання поставленого завдання використано аналітичний та економіко-статистичний методи, методи порівняння, системного аналізу і синтезу, узагальнення. Теоретичною та методологічною основою дослідження є напрацювання вчених, законодавча база з регулювання інноваційної діяльності.

Результати досліджень. Інноваційною економіка країни може бути тоді, коли вона базується на сприятливому інноваційному середовищі, коли існують можливості освоєння нових технологій і їх впровадження у всіх сферах економіки.

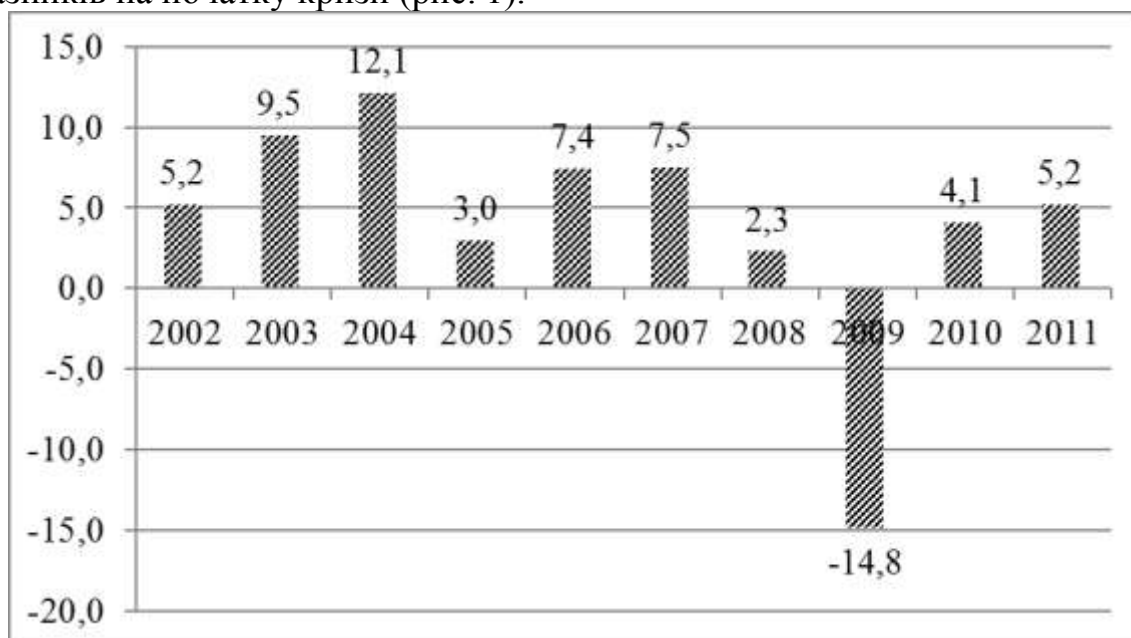
Поняття сприятливого інноваційного середовища в наукових роботах та офіційних документах зустрічається в різних формах, таких як «середовище сприятливе для реалізації інноваційної моделі економічного розвитку», «середовище сприятливе для інновацій», «середовище, сприятливе для

інноваційного розвитку», «національне інноваційне середовище» тощо. Загалом, дане поняття передбачає, що здійснення інноваційної діяльності має відбуватись за найбільш сприятливих для цього умов.

Оскільки тлумачення поняття сприятливого інноваційного середовища відбувається у контексті побудови інноваційної моделі розвитку національної економіки, то воно має охоплювати всі форми економічних відносин, виходячи із моделі формалізованого визначення інноваційного розвитку економіки, що має складатися хоча б з трьох груп показників, які розкриватимуть напрями, фактори і економічну результативність інноваційного розвитку. Суттєвим елементом моделі є фактори інноваційного розвитку. До них він відносить конкуренцію, інституційні зміни, інвестиції, знання, освіту, що є рушійними силами моделі [4].

Інноваційна модель розвитку економіки України має пов'язуватись, насамперед, з поняттям інноваційної політики держави як спеціального інструменту державного управління в системі його економічних, правових, адміністративних, організаційних і інших механізмів. Вони забезпечують і сприяють інноваційній діяльності в країні, та на її основі розвитку інноваційно-орієнтованої економіки.

Після отримання незалежності Україна пройшла складний шлях відновлення економіки і лише в 2001-2008 рр. були продемонстровані досить прийнятні темпи зростання ВВП (середнє значення становило 7,4 % на рік). Зростання ВВП із середніми темпами 4,6 % спостерігалось і в наступні роки після спаду в 2009 році (-14,8 %), поступово наближуючи економіку країни до показників на початку кризи (рис. 1).

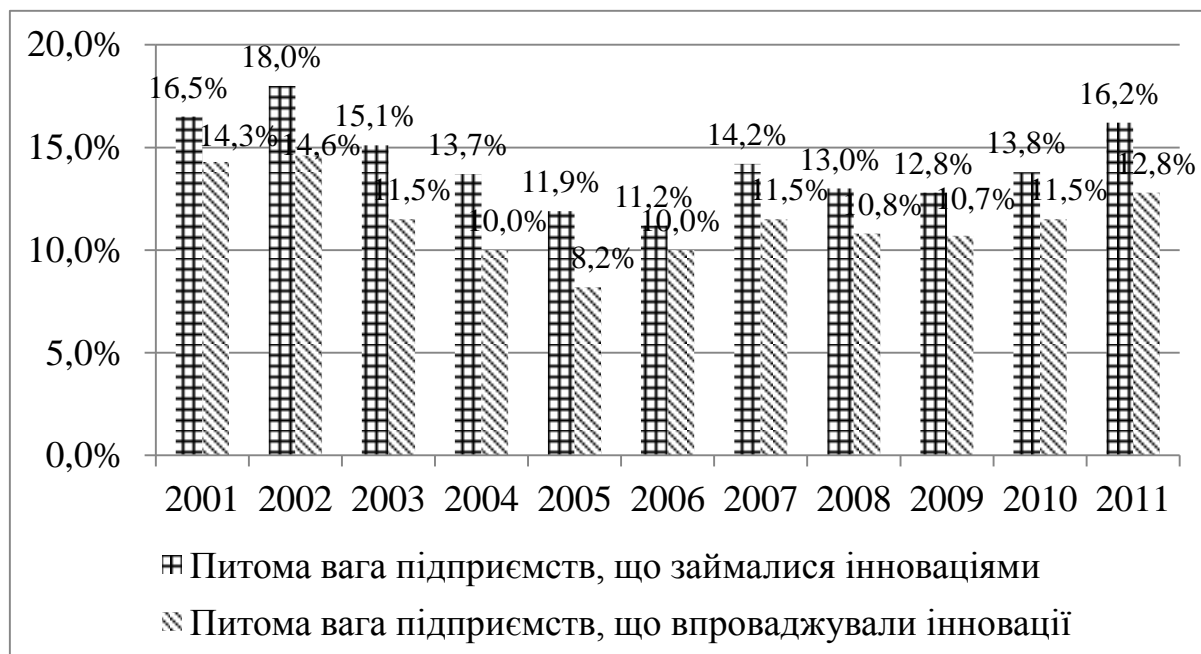

Рис. 1. Динаміка ВВП в 2002-2011 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5]

Економічний розвиток відбувається не однаково у різних сферах економіки, зокрема, проблемною є інноваційна діяльність. За вище згаданий період (2001-2011 рр.) відзначається зменшення питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, та тих, що впроваджували інновації (відповідно на 0,3%

і 1,5%) [5] (рис. 2). Додаткове підтвердження цьому можна знайти в даних Інноваційного табло Союзу (Innovation Union Scoreboard) [7], що вказують на зростання відриву України від країн Європейського Союзу в цій сфері.

Рис. 2. Динаміка інноваційної активності підприємств та впровадження інновацій в 2001-2011 рр.

Джерело: за даними Державної служби статистики України [5]

З боку держави в напрямі формування інноваційного середовища та активізації інноваційної діяльності була проведена значна робота, зокрема, в частині законодавчого та нормативно-правового забезпечення, реалізації різноманітних програм розвитку створено розгалужену інституційну інфраструктуру.

На даний час є діючими близько 100 законодавчих та нормативно-правових актів щодо інноваційної діяльності органів влади різного рівня, з яких основними є Закони України «Про інноваційну діяльність» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», Постанови КМУ «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні», «Про заходи щодо підтримки інноваційно-інвестиційних проектів», Постанова ВРУ «Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України».

Протягом 2012 року на державному рівні, як можна визначити на основі матеріалів КМУ, діючими залишається 96 цільових комплексних програм з яких близько 40 % мають наукові частини, однак низьким залишається рівень державного фінансування інноваційної діяльності – 149,2 млн. грн. в 2011 р. [5].

В Україні сформовано широке коло основних державних інституцій, покликаних сприяти інноваційному розвитку – Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку, Державну інноваційну небанківську фінансово-кредитну установу «Фонд підтримки малого інноваційного бізнесу», Державний центр інноваційних біотехнологій, Державний комітет України з питань науково-технічного та інноваційного

розвитку, Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, Українську державну інноваційну компанію.

Однак всі вище зазначені заходи не принесли відчутних позитивних змін, в тому числі і головної умови для успішного використання наукового потенціалу країни – утворення сприятливого інноваційного середовища – не було забезпечено.

Держава, забезпечивши правові та інституційні основи інноваційної діяльності, фактично призупиняла свою подальшу участь в створенні умов для інноваційного розвитку країни, не вживаючи подальших достатніх заходів для формування інноваційного середовища.

Це можна прослідкувати по результатах виконання базового Закону України «Про інноваційну діяльність», в якому встановлено, що «головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку і використання науково-технічного потенціалу країни. Забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції» [1, с.2].

Закріплені в законі принципи, в підсумку, мали декларативний характер, оскільки не забезпечувались конкретними заходами державної інноваційної політики і, таким чином, визначеного в законі переходу на інноваційний шлях розвитку не відбулось, що можна і прослідкувати з даних, наведених в рис. 2.

Таким чином, органи управління, що приймають рішення, спрямовані на переведення України на шлях інноваційного розвитку, не забезпечували умови для їх виконання і, перш за все, не виділяли фінансові ресурси в передбачених обсягах.

Даний висновок підтверджується матеріалами аналітичної доповіді «Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України», підготовленої Національним інститутом стратегічних досліджень [6]. Згідно наведеного в доповіді аналізу інноваційної політики існують на даний час такі її недоліки: нерегламентованість механізмів реалізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності; відсутність ефективної політики стимулювання інновацій на промислових підприємствах; відсутність дієвих механізмів стимулювання впровадження інтелектуальних та науково-технічних ресурсів у виробничих процесах підприємств; нестабільність державного регулювання діяльності інноваційних структур.

Таким чином, Закон України «Про інноваційну діяльність» [2], забезпечивши вирішення ряду питань нормативного регулювання інноваційної діяльності, в основному лише окреслив нормативну логіку державної політики в цій сфері, в тому числі її складової – сприятливого інноваційного середовища.

Мізерна кількість реалізованих у нашій країні реформ погіршуються їхньою безсистемністю і половинчастістю ... світ не стоїть на місці, він динамічно розвивається. Тож вітчизняне регуляторне середовище дедалі міцніше закріплюється серед найбільш обтяжливих на планеті, що яскраво

демонструє таблиця рейтингів країн за індексом легкості ведення бізнесу [1, с. 1, 8].

Після прийняття Закону України «Про інноваційну діяльність», як вже згадувалося, питання утворення сприятливого інноваційного середовища в певній мірі було розглянуто у ряді інших програмних документів. Однак, і в них багато завдань мали декларативний характер, переносилися з однієї програми в іншу, оскільки постійно недовиконувались, не визначалась їх ресурсо- та фінансоємність.

Зазначена декларативність призвела до відсутності ефективної інноваційної політики, широкий аналіз якої наведено в аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень [6], що проявилась, крім низького рівня інноваційної активності промислових підприємств (рис. 2) та інших проблем, зокрема, у проблемах з фінансуванням інноваційної діяльності: неможливості здійснення промисловими підприємствами України достатніх витрат на впровадження інновацій внаслідок фінансової неспроможності, відсутності державної підтримки і належної мотивації; споживацьке ставлення підприємств до придбаних інтелектуальних продуктів, про що свідчать високі виплати і низька частка від розпорядження українськими підприємствами об'єктами інтелектуальної власності (наприклад, у 2009 р. виплати становили 845 190,7 тис. грн., а надходження лише 95 823,1 тис. грн.); неефективний розподіл фінансових ресурсів, що спрямовуються на інноваційну діяльність (62,8% коштів направлялося на придбання машин та обладнання в 2010 р., тоді як лише 11,8% на власні дослідження та 2,5% на придбання нових технологій).

Проблеми у розподілі фінансових ресурсів на інноваційну діяльність стали однією з головних причин незмінно низького рівня захищеності суб'єктів інноваційної діяльності, конкуренції та прав власності, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності та інших складових сприятливого інноваційного середовища, оскільки визначення заходів для формування сприятливого інноваційного середовища можливе за чіткої визначеності у фінансових ресурсах.

Крім того, для формування інноваційного середовища необхідне здійснення кваліфікованого опосередкованого керування даним процесом, що має базуватися на належному інформаційному забезпеченні, чого, однак, не здійснено, за виключенням вказівок поліпшити його.

В Європейському Союзі, де вже вибудовано систему управління інноваційною діяльністю, в основі проведення контрольної-аналітичної роботи щодо інноваційної діяльності є складання Інноваційного табло Союзу, що містить широкий обсяг статистичних даних з інноваційної діяльності в ЄС на єдиній методичній основі. Звичайно, він не є вичерпним, і для більш глибоких досліджень інформація збирається додатково різними шляхами. Однак, в Україні немає і такої інформації, адже вітчизняна статистика не дає змогу заповнити і основної частини показників вище згаданого статистичного збірника.

Отже, проблеми у створенні сприятливого інноваційного середовища проявилися у різних сферах, але найбільше їх пов'язано з фінансуванням та

управлінням інноваційною діяльністю та інформаційним забезпеченням останнього.

Формування сприятливого інноваційного середовища, крім вище зазначеного, передбачає створення у суб'єктів інноваційної діяльності бажання займатися нею, що обумовлюється їх потребами, на характер яких можна впливати лише створюючи сприятливі умови для розробки та впровадження інновацій, а саме: необхідне ресурсне забезпечення (фінансове, наукове, інформаційне, кадрове); отримання доступу до необхідних знань (за рахунок отримання освіти та підвищення кваліфікації, вивчення досвіду здійснення інноваційної діяльності); законодавче забезпечення (регулювання конкурентного середовища, заходів державної фінансової підтримки та стимулювання, охорони інтелектуальної власності).

Виходячи із ситуації, яка склалася із формуванням сприятливого інноваційного середовища, необхідне вирішення питань фінансування відповідних заходів та, загалом, інноваційної діяльності шляхом розробки окремих положень процедури складання програм утворення сприятливого інноваційного середовища: визначити нормативні вартісні показники впливу кожного заходу, щодо утворення сприятливого інноваційного середовища, на підсумки інноваційного розвитку країни; розробити річну, п'ятирічну та десятирічну програми утворення сприятливого інноваційного середовища, що мають затверджуватись ВРУ із встановленням для кожного заходу кількісних показників щодо обсягів робіт, послідовності виконання, сум зазначеного гарантованого фінансування; розробити алгоритм уточнення показників програм при відхиленнях зростання економіки від наміченого; складання програми розпочати тільки після затвердження всіх науково-дослідних робіт, спрямованих на визначення вартісних характеристик і вибору моделей розрахунків; передбачити форми матеріальної та адміністративної відповідальності виконавців за якість та своєчасність виконання.

Для поліпшення інформаційного забезпечення управління утворенням сприятливого інноваційного середовища необхідно уточнити систему показників статистичної звітності з урахуванням методики Інноваційного табло Союзу та потреб опитувань і разових обстежень; дослідити методи аналітичної обробки даних про інноваційну діяльність і середовище, в якій вона здійснюється, що використовуються у країнах ЄС; організувати освоєння програмного забезпечення, що використовується для аналітичної роботи; забезпечити оперативний доступ користувачів до розподілених баз даних Інтернету, обчислювальних центрів центральних органів управління, Державної служби статистики України, Академії Наук, міністерств і відомств, органів територіального управління України з інформацією про стан інноваційної діяльності, і, зокрема, про стан сприятливого інноваційного середовища.

Висновки. Отже, вирішення проблем у формуванні сприятливого інноваційного середовища можливе шляхом удосконалення алгоритму і процедури складання і виконання програм його формування, особливо в частині підвищення фінансової дисципліни, а також на основі доопрацювання системи необхідної статистичної інформації відповідно до методики,

використовуваної при складанні Інноваційного табло Союзу та потреб опитувань і разових обстежень, методичних засад її аналітичної обробки та доступу до неї. Крім того, потрібне створення у суб'єктів інноваційної діяльності належної мотивації до неї через відповідне законодавче і ресурсне забезпечення, та отримання можливостей доступу до необхідних знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеев А. Не ту країну назвали... / А. Алексеев. – Дзеркало тижня. – № 34, 13.09.2008. – с.1,8.
2. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15>
3. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 13.12.1991 р. № 1977-ХІІ: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань інтелектуальної власності» від 10.09.2010 р. № 7205 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF5K500I.html
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Промислова політика як чинник післякризового відновлення економіки України. – К. : НІСД, 2012. – 41 с.
7. Innovation Union Scoreboard 2011: [Electronic Resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/ius-2011_en.pdf

В статье определены основные проблемы формирования благоприятной инновационной среды в Украине. Предложены мероприятия по их решению, связанные с финансированием и информационным обеспечением управления инновационной деятельностью, а также созданием должной мотивации к ней.

Ключевые слова: *благоприятная инновационная среда, государственная инновационная политика, финансовое обеспечение, ресурсное обеспечение, мотивация.*

In the article the main problems of formation of favorable innovative environment in Ukraine are defined. Measures to address them, connected with financing and information support of innovative activity, as well as the creation of proper motivation for it, are suggested.

Key words: *favorable innovation environment, government innovation policy, financial support, resource support, motivation.*